

НАУКОВІ ДИСКУСІЇ

УДК 930.85.008

П. С. ЄЩЕНКО,
*доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СВІТУ ПОТРІБЕН НОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ: ВІД BUBBLEECONOMICS — ДО ЕКОНОМІКИ ЛЮДИНИ *

Досліджено сутність bubbleeconomics і роль фінансово-економічних інститутів у її відтворенні. Показано зв'язок із сучасною глобальною фінансово-економічною кризою. Акцентовано увагу на пошуку нової парадигми економічної науки. Обґрунтовано авторський підхід до розв'язання цієї проблеми.

Ключові слова: bubbleeconomics, фінансово-економічна криза, фінансові інститути, фіктивний капітал, власність, державне підприємство, влада.

P. S. ESHCHENKO,
*Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Chair of Economic Theory and Macro- and Microeconomics,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE WORLD REQUIRES A NEW DEVELOPMENT VECTOR: FROM THE BUBBLEECONOMICS TO THE ECONOMY FOR PERSONS

The essence of the bubbleeconomics and the role of financial-economic institutions in its reproduction are studied. The connection with the modern global financial-economic crisis is shown. The attention is focused on the search for a new paradigm of the economic science. Author's approach to the solution of this problem is substantiated.

Keywords: bubbleeconomics, financial-economic crisis, financial institutions, fictitious capital, property, state's enterprise, power.

Діюча модель ринку як його досконалий "вічний двигун" виявилася недостатньо ефективною, свідченням чому є сучасна економічна, фінансова і структурна криза. Наукова думка про ситуацію, що склалася у світовій економіці, поділилася на два протилежних напрями. Один з них, побудований на постулатах економікс, націлено на те, щоб удосконалити сучасний капіталізм шляхом переходу до вищої стадії неолібералізму, а другий вважає подібний шлях безперспективним (тобто таким, що поглиблюватиме економічну, соціальну, інноваційну і екологічну стратифікацію), а також обґрунтовує необхідність розробки нової парадигми економічного розвитку світу.

Єщенко Петро Степанович (Eshchenko Petro Stepanovych) — e-mail: p.eshchenko@ukr.net.

* Матеріал публікується в порядку дискусії, започаткованої академіком НАН України В.М. Гейцем і членом-кореспондентом НАН України А.А. Гриценком статтею "Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним)" // Економіка України. — 2013. — № 6. — С. 4–19. Стаття продовжує обговорення проблематики, що досліджувалась у публікації П. С. Єщенка в № 10 журналу "Економіка України" за 2013 р.

Роль фінансових інститутів у відтворенні *bubbleeconomics*

У ХХІ ст. наука поповнилася багатьма новими термінами, у тому числі “*bubbleeconomics*”, який характеризує якісні зміни у розвитку суспільства і в якому виробничі відносини переміщують акцент з виробництва на перерозподіл економічних ресурсів і світового потенціалу на користь світової олігархічної еліти. На наш погляд, поняття “*bubbleeconomics*” достатньо повно та точно відображає сутність тих трансформацій, що відбулися в економіках США і країн “золотого мільярда” за останні 30 років, коли “нова економіка” з появою інформаційного сектору за його допомогою взяла курс на значно випереджаюче і багаторазово перевищує порівняно з продуктивною економікою підвищення норми прибутку.

Вказаний термін утворено на основі злиття слів “*bubble*” (“бульбашка”, “мильна бульбашка”, інше підприємство, фіктивне підприємство, удаване збільшення як наслідок інфляції або хибних планів) і “*economics*” (економіка, народне господарство, економічна наука, політекономія, господарське життя). По-перше, для такої моделі економіки характерною стає не стільки сфера реальної економіки та створення нових товарів і послуг, яка, згідно з теорією Й. Шумпетера, є основою інноваційного розвитку, скільки перерозподіл нагромадженої вартості. Визначальну роль у даному процесі відведено фінансовим інститутам, які перетворили здійснювані фінансові операції на первинні, а виробництво, реальну економіку – на вторинні. Для цього використовуються: гроші, що стали товаром, який одні країни продають іншим, отримуючи дохід від сеньйоражу; криптовалюти, мета яких зводиться до глобалізації світу шляхом як послаблення локальних емісійних центрів і валют держав, так і звільнення резидентів від сплати податків; валютні інструменти – свопи і деривативи, які по суті являють собою некорисні папери, тобто є фіктивним товаром, що продається банками довірчим компаніям та один одному за гроші. По-друге, цю модель спрямовано на ірраціональне виробництво, яке збільшує обсяги і частку у ВВП сфери послуг у вигляді грального бізнесу, масової культури і т. п., продукуючи тим самим ірраціональне споживання. По-третє, вона сприяє поглибленню соціально-економічної нерівності між країнами, перерозподіляючи природні та відтворювані світові ресурси на користь глобальних монополістів. По-четверте, таку модель економіки спрямовано на дедалі зростаючий розрив між багатими людьми світу і рештою населення Землі.

Bubbleeconomics відображає якісно нове явище суспільно-економічного життя, де основу виробничих відносин складає фіктивний, спекулятивний капітал, який перетворює гроші та інші цінні папери на особливі швидкозростаючі операції, чия мета полягає в одержанні не базового активу, а прибутку від зміни ціни.

Згідно з оцінками МВФ, сьогодні держави світу приблизно 64% своїх золотовалютних резервів тримають у доларах США і близько 27% – у євро. При цьому на британський фунт стерлінгів припадає, відповідно, менш як 5% активів, на японську ієну – близько 3% і на швейцарський франк – приблизно 0,5% [1]. Вибір лише на користь декількох валют не є випадковим. Адже вони не гарантовані золотом та сріблом і не забезпечують достатньої стабільності,

оскільки ринкова економіка постійно зазнає криз надвиробництва. Падіння купівельної спроможності названих валют негативно позначається на всіх тих, хто ними користується: фізичних особах, фірмах, державах, крім їх продуцентів. У цьому переконує багаторічна практика функціонування ФРС, яку називають "вічним двигуном" із створення державного боргу, що працює в автоматичному режимі. Скажімо, уряду потрібні гроші. Він звертається до ФРС, яка є недержавною корпорацією, що їх друкує. Отримані державою кошти збільшують її борг, під який випускаються облигації, проценти по яких сплачують пересічні громадяни. Згідно з офіційними даними Вашингтона, з моменту глобальної економічної кризи 2008 р. державний борг США зріс з 5 трлн. дол. до 16 трлн. Виплата боргу лягає на плечі платників податків, які змушені щороку покривати проценти по заборгованості, а це – 220 млрд. дол. У цілому державний борг США становив понад 70 трлн. дол., але ця сума не афішується офіційними особами. Таких висновків дійшов професор Дж. Гамільтон з Економічного університету Каліфорнії у ході проведеного дослідження [2]. Зрозуміло, що, з одного боку, подальше друкування трильйонів доларів загрожує гіперінфляцією на споживчому ринку. З другого боку, ця загроза стане реальністю, що є лише питанням часу.

ФРС відіграє істотну роль у встановленні світового порядку шляхом знецінення долара. З 1900 р. американський долар втратив 96,2% своєї купівельної спроможності. Основні її втрати почалися з 1913 р., після утворення ФРС. Пропозиція долара зростає як при незмінному виробництві, так і при його падінні. А отже, купівельна спроможність 1 дол. падає [3]. Незважаючи на це, у жовтні 2012 р. кількість казначейських цінних паперів США у іноземців зростає до 5,48 трлн. дол. Причому іноземні інвестори зберігають упевненість у боргових зобов'язаннях США, не беручи до уваги потенціальну бюджетну кризу. Так, Китай, найбільший утримувач американського боргу, значно розширив свої резерви – до 1,6 трлн. дол., Японія – до 1,13 трлн., Бразилія – до 255,2 млрд. Тим самим зовнішня заборгованість США досягла 5,48 трлн. дол. [4].

Діюча нафтодоларова резервна система перетворила американську валюту на постійний рентний дохід, величину якого не слід недооцінювати. Достатньо уявити, що у квітні 2013 р. середній щоденний обсяг операцій торгів американської валюти становив приблизно 4 трлн. 700 млрд. дол. [5]. Врахувати треба і те, що долар як світова резервна валюта дозволяє країні-емітенту отримувати безплатний кредит від решти країн світу. Проте це не може тривати нескінченно. Інші країни намагаються витіснити долар або запровадити двосторонні торгові угоди. Цим активно займається Китай. Згідно з повідомленням "Associated Press", китайська валюта вже увійшла до першої десятки валют, які найбільше продаються і купуються, і займає в ній 9-те місце, тоді як у 2010 р. юань ще був на 17-й позиції. У квітні 2013 р. середній обсяг щоденних торгів юанем становив 120 млрд. дол., тобто зріс порівняно з 2010 р. у 2,5 рази [5].

Як бачимо, "навіжені гроші" створюють прибуток, який є результатом надвиробництва грошової маси, кредитних операцій, спекулятивних інвестицій у цінні папери. Причому такий прибуток зростає випереджаючими темпами по-

рівняно з прибутком, отриманим у реальному секторі економіки. Якщо у 1970-х роках фінансові підрозділи виробничих корпорацій США створювали не більше від 15% їх загального прибутку, то в наш час вони забезпечують своїм корпораціям уже майже 50% цього показника [6].

Характерною рисою подібної моделі економіки стає утворення на базі триади промислового, торгового і банківського капіталів лише фіктивної частини фінансового капіталу. Остання зосереджується переважно на фондовому ринку і в основному у вигляді похідних цінних паперів, так званих “деривативів”. Сьогодні ці віртуальні квазіринкові інструменти оцінюються приблизно в 1,2 квадрильона дол., тобто в 1200 трлн. дол., що у 16,7 раза перевищує валовий світовий продукт, який становить 71,83 трлн. дол. Вартість деривативів у 6 разів перевищує вартість загального світового багатства, яке включає всі ринки акцій, страхові фонди, сімейний добробут і оцінюється сьогодні приблизно у 200 трлн. дол. При цьому 90% усіх операцій з деривативами здійснюють 4 найбільших банки: “J.P. Morgan Chase”, “Citibank”, “Bank of America” і “Goldman Sachs” [7].

Найбільший прибуток великі банки США мають від комісійних, отримуваних від продажу спекулятивних (або “сміттєвих”) облігацій (високоризикованих, високодохідних облігацій, використовуваних для викупу своїх власних корпорацій та компаній, що перебувають на межі банкрутства). У 2012 р. 10 основних гарантів отримали 45% переданих боргових прав і зобов'язань. “J.P. Morgan Chase”, який є лідером з 2009 р., у 2012 р. управляв 70 фірмами на світовому ринку. На 2-му місці знаходився “Deutsche Bank”, за ним йшов “Citigroup”. У 2012 р. гарантоване розміщення боргових паперів як інвестиційного класу, так і спекулятивного було однією з найбільш швидко зростаючих статей доходу для 9 найбільших інвестиційних банків світу і становило від 40 до 63% доходів компаній від консультування і гарантування [8].

Крім банків, купівлею цінних паперів, інших фінансових і нефінансових активів за мінімальною ціною з метою їх перепродажу за завищеними цінами займаються різні фонди та компанії, які дістали назву “фінансові стерв'ятники”. Така назва закріпилася за ними тому, що їх прибуток є наслідком незаконних маніпуляцій з паперами та їх емітентами, якими можуть стати як компанії, так і держави. Діяльність “фондів-стерв'ятників” проводиться через спеціально розроблену “фінансову інженерію”, яка включає в себе різноманітні підйоми – від маніпулювання цінами, коли певний актив купується за мінімальною ціною, до дефолту (банкрутства). Але визначальною є підойма, яку називають благородним терміном “merges&acquisitions” (злиття і поглинання).

До бізнесу “стерв'ятників” залучено значну частину американської економіки. Їх жертвами стають як компанії різних країн і галузі, так і держави. Останні, з огляду на нездатність виконувати свої зобов'язання по позиках, оголошують дефолт. Скуповуючи частину цінних паперів за викидними цінами, “стерв'ятники” вимагають від держави погашення своїх зобов'язань по скуплених знецінених паперах за номіналом, тобто 100-процентних виплат. Згідно з доповіддю МВФ і Світового банку, жертвами “фінансових стерв'ятників”, які працюють із суверенними боргами, стали, як мінімум, 11 країн, які розвиваються [9].

Британська газета "Financial Times" повідомила про очікуваний дефолт України. Один з потужних інвестиційних фондів США, "Франклін Темплтон", продав на світовому ринку державні боргові зобов'язання України на суму 5 млрд. дол. за номіналом. На думку провідного аналітика американського банку "Морган Стенлі" П. Батори, Київ не здатний буде подолати чергову хвилю відпливу капіталу. Адже американський інвестиційний фонд скупив боргові зобов'язання України за дуже низькими цінами, розраховуючи надалі "отоварити" ці папери згідно з номіналом і в такий спосіб отримати досить жирний навар — 200 або 300% [10].

Ситуація, що склалася в Україні внаслідок політичної кризи, підвищує ризик, у зв'язку з чим купівельна спроможність гривні падає, а попит на іноземну валюту у країні зростає. І це — тоді, коли закордонні активи формуються за рахунок вивезення капіталу з країни. В останні роки його обсяги стабілізувалися на рівні 10–11 млрд. дол. на рік. Характерно, що переважна частка експорту капіталу припадає на інші інвестиції, за якими приховуються різні види вивезення позикового капіталу — позики, банківські та комерційні кредити. Переважна частина "інших інвестицій" являє собою купівлю боргових цінних паперів українськими компаніями і банками. У 2008–2012 рр. прямі інвестиції перебували на рівні 6–7 млрд. дол. Проте реальна картина вивезення капіталу і нагромадження закордонних активів істотно відрізняється від даних офіційної статистики: мають місце вивезення капіталу "сірими каналами", а також його контрабандне вивезення, які статистикою не відображаються. Американська неурядова організація "Global Financial Integrity" у своєму черговому річному звіті вважає, що у 2009 р. нелегальне вивезення капіталу з України становило 741 млн. дол., у 2010 р. — 1,008 млн., у 2011 р. — 2,149 млн. дол. За 2009–2011 рр. цей показник зріс майже у 3 рази. У 2011 р. нелегальне вивезення капіталу з нашої країни у відношенні до його офіційного вивезення сягнуло понад 20% [11].

Останнім часом стрімко зростають різні криптовалюти, створені для взаєморозрахунків через мережу Інтернет. Такою є біткойн (від англ. bit — "біт" (одинаця інформації) та coin — "койн" (монета)), введена в обіг у 2009 р. Біткойн не емітується будь-яким центральним банком, а генерується спеціальними комп'ютерними мережами за певними правилами, тобто є електронною валютою і системою електронних платежів. Вона забезпечує анонімність і використовується для Інтернет-трансакцій (у тому числі в нелегальній електронній торгівлі порнографією та наркотиками). Попит на біткойн стрімко зростає. 19 листопада 2013 р. обмінний курс цієї валюти, яку, по суті, Сенатом США визнано законним платіжним засобом, на провідній японській біржі досяг 900 дол. за 1 біткойн, а на китайській біржі — 1100 дол. За оцінками експертів, ринкова капіталізація всього обсягу такої валюти в обігу зросла до 7,2 млрд. дол. [12]. У жовтні у Ванкувері почав працювати перший у світі банкомат, який обмінює біткойн на готівку. Крім біткойн, там продаються і купуються аналогічні віртуальні продукти, створені програмістами. Наприклад, у листопаді 2013 р. американський банк "J.P. Morgan Chase" вирішив ввести власну електронну платіжну систему за аналогією з біткойн "Internet Pay Anyone" (IPA), з тією лише

різницею, що операції з цією криптовалютою повинні будуть обкладатися відповідними податками і здійснюватися згідно з чинним законодавством про “відмивання” грошей.

В умовах глобалізації “ефективно” діє розроблений механізм зменшення сплати податків до бюджету держав, який називається “податковим демпінгом” і реалізується через інфраструктуру фінансових офшорів. Гроші, які б можна було інвестувати у власну національну економіку, йдуть на Кіпр та до інших офшорних країн. Втім, це не все. Скорочення обсягів виробництва внаслідок подібних дій (втрати інвестицій), у свою чергу, спричиняє втрату податків, які б можна було використати на соціально-гуманітарні цілі певної держави, і в тому числі України.

Фіктивний капітал у вигляді “фінансових бульбашок”, вигадавши фіктивну оцінку багатства під назвою “капіталізація”, став найприбутковішим і перетворився на фактичного володаря світу, сприяючи утворенню купки країн “золотого мільярда”. Статистика свідчить, що ці країни, де проживає приблизно 15% населення планети, споживають близько 85% ресурсів, вироблених у всьому світі. Найпотужніша країна світу США виробляє 20% світового ВВП, а споживає майже 45% світового продукту [13].

Формування нової соціально-економічної парадигми – веління часу

Фінансовий капітал і “грошова повіль” стали жахіттям для світової економіки. Постають запитання: як загнати випущеного “джина” у пляшку? де вихід з відтвореної моделі економіки? Є чимало різних пропозицій, зокрема: замінити ліберальний капіталізм на державний капіталізм, який з’єднає силу держави з силою капіталізму; повернутися до старої кейнсіанської ідеї – розвитку національних економік, що сприятиме розширенню світової торгівлі; поповнити ринок свіжонадрукованими грошима і підвищити ставки рефінансування, як це відбувається у США; перерозподілити світові кошти; запровадити світову карткову економіку; створити світовий глобальний уряд.

Зазначені та інші пропозиції становлять реальну загрозу для світової економіки і свідчать про невпевненість у тому, що хоч одна із сучасних економічних концепцій здатна подолати асиметричний перерозподіл світового багатства на користь глобальної олігархічної еліти, створивши сприятливі умови для розвитку національних економік країн, які не входять до “золотого мільярда”, і найголовніше – забезпечити стимулювання ендогенних, внутрішніх сил їх саморозвитку. Адже у країнах, де мають місце ті чи інші ознаки економічного прогресу, вони викликані, у першу чергу, екзогенними, зовнішніми факторами, насамперед – експансією іноземного капіталу.

Таким чином, *bubbleeconomics* та утворені нею інститути зовсім не гарантують свободу обміну основними факторами виробництва. Принципи еквівалентного обміну, як і ідея вільної економіки та невтручання, характерна для атомізованої системи приватного господарства часів А. Сміта, у нинішній ситуації є абсурдними. Діюча у світі ліберальна доктрина перетворила деякі держави і суспільства на рантє. Вони хочуть закріпитись у подібному стані, не допускаючи до сфер монопольної діяльності та монопольного ціноутворення інших конкурентів, залишаючи їм обслуговуючі та нерентабельні види виробництва у ви-

добувних галузях і таких, які відтворюють продукцію третього і четвертого технологічних укладів.

Комп'ютерна революція, що відбувається сьогодні, характеризується іншою спрямованістю, ніж та, яка мала місце за Другої промислової революції, базою якої були двигун внутрішнього згорання, електрика, автомобіль, літак, радіо, телефон і т. п., що стало рушієм економічного зростання. Тепер основним видом діяльності у США є опрацювання інформації, яким займаються 65% працівників. Мабуть, це непродуктивно. Проте країни, що не ведуть виробничу діяльність, на думку засновника "MatterhornAssetManagement" у Швейцарії Е. фон Грейца, перерозподіляють аж до 60% ВВП. Візьміть як приклад хоча б США: за 40 років федеральні витрати становлять тут 300%, а дохід досі — 24%. Такий шлях є просто нежиттєздатним. Він спричиняє утворення вкрай бюрократизованих країн, де уряди позбавляють людей ініціативного і підприємницького духу. У США 50–70 років тому кожний долар боргу забезпечував 4 дол. додаткового зростання ВВП. Нині цього вже не відбувається. Отже, ми не отримуємо ніякого прибутку. Зате борги США та всього світу вийшли з-під контролю. У більшості країн загальна сума державних боргів становить 300–400%, які ніколи не буде погашено [14].

Зрозуміло, що консервація політики, здійснюваної сучасним класом рантє, не сприятиме створенню іншим країнам достатніх умов для розвитку освіти, знань, творчого потенціалу, а відповідно — і для розвитку економіки та благополуччя народонаселення.

У сьогоднішніх умовах глобалізації економіки, загострення соціально-економічних, національно-культурних, релігійних, екологічних та інших проблем, необхідності консолідації національних інтересів існує нагальна потреба в активному втручанні держави в соціально-економічне життя країн, особливо тих, які опинились у стані всебічної кризи, нашої в тому числі. Ліберально-ринкові реформи, здійснювані в Україні олігархами, відтворюють так звану "пастку бідності", до якої потрапили більшість людей, і в тому числі працюючих. Така ситуація відтворює середовище, з якого практично неможливо вирватись і в якому нереально задовольнити потреби цієї категорії людей в освіті, охороні здоров'я, підвищенні рівня кваліфікації, придбанні нових і якісних товарів. Це, у свою чергу, стримує економіку та зміни в її структурі.

Кризовий стан національної економіки явно затягнувся. Навряд чи хтось на початку перебудови міг передбачити, що наш народ зазнаватиме таких важких і затяжних бід.

"Майданова революція", що відбувається в Україні, не розв'яже окреслених суперечностей, які вивели людей на площі багатьох українських міст, якщо товарно-продажна форма відносин, яка пронизує всі аспекти нашого життя, залишиться визначальною. У такому випадку зміняться люди при владі, а народ, про який говорять, що він є її носієм, так і залишиться обслуговувати і служити новій-старій владі. Адже реальна влада належить не тим, кого обирає народ, а олігархам, банкірам, фінансовим магнатам, які, як відомо, не обираються. У подібному становищі (обслуговування влади) залишиться не тільки робітничий клас, але й державні службовці, професорсько-викладацький

склад, учителі, менеджери, інженерно-технічні та фінансові працівники, комп'ютерники та інші, тобто всі ті, хто наймається на службу тими, кому належить влада.

Країни, що спеціалізуються на випуску “нової продукції”, отримують вигоду від зростання реальних доходів як споживачі, які замість дорогих товарів внутрішнього виробництва купують дешеві імпортовані. Наприклад, США давно не виробляють цвяхи та дрот, як і більшість товарів легкої промисловості, а продукують автомобілі, комп'ютерні та інші програмні продукти, що приносять колосальні прибутки. Згідно з даними рейтингу Bloomberg Billionaires Index, у 2013 р. сукупні активи найбагатших людей планети зросли на 524 млрд. дол. і становлять 3,7 трлн. дол. Більше від інших примножив свої активи голова ради директорів компанії “Microsoft” Б. Гейтс: за рік його капітал зріс на 15,8 млрд. дол., а акції компанії подорожчали на 40%. На 2-му місці за приростом активів опинився засновник найбільшої компанії світу з управління казино “Las Vegas Sands” Ш. Адельсон: за рік його статки зросли на 14,4 млрд. дол., а акції компанії подорожчали на 71%. Виручка “Las Vegas Sands” за 12 місяців (на кінець вересня 2013 р.) становила 13,2 млрд. дол., 58% з яких припадало на доходи від казино в Макао. Третім у рейтингу стала найбагатша людина в Іспанії, засновник торгової імперії “Inditex” А. Ортего, статки якого оцінюються у 66,4 млрд. дол. За рік бізнесмен заробив майже 9 млрд. дол. Найприбутковішою галуззю за підсумками року стали високі технології (+28%). Найбільше у цій сфері заробив засновник і генеральний директор найбільшої у світі соціальної мережі “Facebook” М. Цукерберг: його статки зросли на 12,4 млрд. дол., а акції компанії подорожчали за рік удвічі. У цілому 2013 р. став для світового фондового ринку кращим за останні 5 років: за 12 місяців MSCI World Index збільшився на 24%, Standard and Poor's 500 Index – на 30% (це найвище зростання з 1997 р.), Stoxx Europe 600 – на 17% [15].

Джерелом значної частини прибутку, який добувається з нематеріального продукту, є також те, що фірми, які його відтворюють, замість того, щоб купувати постійний капітал (приміщення, обладнання, верстати, транспортні засоби), беруть його напрокат або взагалі не використовують. Скажімо, фірма “Nike” зовсім не має ні верстатів, ні обладнання: вона розробляє лише концепцію та дизайн свого взуття, а виробництво, поширення, маркетинг і рекламу довіряє утримувачам ліцензії.

Диспаритет цін на “нову продукцію” і традиційну, яка відтворюється рештою світу, сприяє економічній стратифікації. Наприклад, на ринках сировини країни, що розвиваються, також втрачають свої позиції. Особливість цих ринків визначається тим, що витрати на виробництво природних ресурсів, на відміну від витрат на їх видобування, фактично дорівнюють нулю. Відповідно, ціни на таких ринках формуються під впливом скоріше суб'єктивних факторів, ніж об'єктивних. Отже, розвинуті країни, використовуючи сучасні ІКТ і механізми політичного тиску, можуть впливати на ціноутворення на ринках сировини. Економічна стратифікація, у свою чергу, породжує екологічну та інноваційну стратифікацію. Це дістає свій прояв у тому, що ресурсо- і трудомісткі, а також екологічно “брудні” виробництва (особливо їх старі галузі) стали посту-

пово виштовхуватися до країн з дешевою робочою силою. У постіндустріальних країнах залишаються високотехнологічні та наукомісткі виробництва, а також високорозвинута сфера послуг. Від цього менше потерпає навколишнє природне середовище і зменшується ймовірність техногенних катастроф порівняно з країнами, де домінує індустріальна економіка.

Тим часом необхідно усвідомити, що сфера послуг не може зайняти місця первинного і вторинного секторів матеріального виробництва, які забезпечують життєдіяльність суспільства, створюють предмети особистого і виробничого споживання, необхідні для життя людей. Розвиток сфери послуг здійснюється на матеріально-технічній базі, що створюється для неї матеріальним виробництвом. Тому скорочення частки матеріального виробництва у структурі ВВП на користь сфери послуг і швидкий розвиток нових видів послуг не ставлять під сумнів первинну роль матеріального виробництва як основи життя людського суспільства, а навпаки, свідчать про колосальне зростання його потенціалу зокрема і продуктивності суспільної праці в цілому. Таке зростання забезпечується матеріальним виробництвом у взаємодії з наукою.

Настав час осмислити реальні причини світової фінансової, економічної та системної кризи. Не можна не визнати, що світову громадськість не задовольняють існуючі численні концепції виходу з кризи і майбутнє економічного розвитку. Зрозумілим стало також те, що у глобальному світі найвища стадія неолібералізму, до продовження реалізації якої закликають чимало політиків і вчених, являє собою свободу для фінансів і грошей, а не для людини. Гроші "живуть" там, де їм комфортно, там комфортно і людям, які їх мають. А це означає, що повною мірою розв'язати соціально-економічні проблеми в одній окремо взятій країні неможливо. Bubbleeconomics може бути трансформованою виключно на світовому рівні.

Своєрідний глухий кут, в якому опинилася сучасна наукова думка, наполегливо вказує на необхідність пошуку відповідей саме на складні загальні запитання економічної (і не тільки економічної) теорії. Свідченням цьому є дискурс учених-економістів, політиків і суспільствознавців у світі (у тому числі тих, хто стоїть на неоліберальних позиціях) щодо причин світової кризи в діючій моделі ринкової економіки. За словами професора Принстонського університету, Нобелівського лауреата в галузі економіки П. Кругмана, "...найближчим часом світ стане у "режимі хитання" переходити від кризи до кризи, кожна з яких буде дуже сильно пов'язана з проблемою генерування достатнього попиту" [16, с. 285]. Зрозуміло, що розв'язання проблем попиту і виведення депресивної економіки з кризи є неможливим без розв'язання проблем економічного зростання.

Подібну точку зору висловлюють також інші визнані вчені-економісти, соціологи, аналітики сучасної економічної науки — зокрема, Дж. Стігліц, І. Валлерстайн, Дж. Гелбрейт, Н. Фергюсон.

Сьогодні вже всі зрозуміли, що економічний мейнстрім "працює" в інтересах сильних світу цього. З даного приводу американський соціолог М. Форкейд пише: "Економісти, які здобули докторські ступені в американських або британських інститутах, заповнили світ економічного консультування, головні

міжнародні економічні інститути, вони також працюють у провідних економічних департаментах і займають найвищі технократичні позиції в багатьох країнах, зокрема, у світі, що розвивається” [17, р. 152]. І далі: “Двадцяте століття – свідок прогресуючої легітимації економікс у справі забезпечення не простого дискурсу про світ, в якому ми живемо, але також дискурсу про системні стратегії, плани і витончені інструменти, що трансформують і навіть будують і “роблять” цей світ. Діалектичне відношення між економікс і економікою, таке характерне для нашої сучасності, означає, що ми не можемо розглядати глобалізацію економічної професії незалежно від економічних трансформацій, які вона здійснює і на які вона відповідає” [17, р. 157–158].

Людина як визначальна мета економіки

Реформувати bubbleeconomics як провідну модель світової економіки, що відтворює глобальну фінансово-економічну кризу, можливо лише шляхом “мобілізації державної влади і народних мас”. Це створить сприятливі умови для формування нової соціально-економічної моделі, об’єктом якої була б людина, що задоволена загальним рівнем потреб і станом навколишнього природного середовища, упевнена в подальших перспективах і достатньому вільному часі для самореалізації своїх духовно-культурних цінностей і здібностей. Така соціально-економічна модель стане можливою, якщо вона будуватиметься на засадах морального відродження суспільства, на чому свого часу акцентував увагу Д. Львов. А це, на думку вченого, можливо лише тоді, коли суспільна самосвідомість і воля уряду, яка спирається на неї, ясно і недвозначно спрямовані в першу чергу на те, щоб праця і майстерність, втілені в них продуктивні сили нації могли знайти повнокровне втілення у себе вдома, у безпосередньому духовно-культурному оточенні. Тільки це здатне запобігти перетворенню людини на “робочу силу”, яка покійно очікує на обмін на мертві блага тваринного існування [18, с. 24].

Метою економіки має стати людина, а не прибуток, гроші або якесь інше багатство. Треба усвідомити, що економіка, на відміну від Землі, Сонця та інших явищ природи, не існує без людини, є результатом її діяльності і має бути спрямованою на задоволення її ж потреб. Р. Артур аргументує, що економіка – не самостійна система подібно до природного світу, а інститут, створений людиною для людини. Її мета не визначається нею самою, як вважають представники економізму. Виявити її суть можна, лише орієнтуючись на людину та її основні потреби. Тією мірою, якою економіка служить задоволенню цих потреб і тим самим виявляється людиною, вона має для людини сенс. Якщо ж вона не служить задоволенню людських потреб, тобто не досягає своєї мети, вона стає безглуздою, абсурдною, незважаючи на зростаючі прибутки і досягнення нею вершин раціональності [19].

Треба позбутися фантазій про те, що сучасний імперіалізм – з його досконалим механізмом у вигляді конкурентного ринку та притаманними для нього законами і правилами – відтворює еквівалентний обмін і забезпечує рівноправні умови усім суб’єктам господарської діяльності для задоволення їх різнобічних потреб. Причина полягає не в конкурентному ринку, якого вже давно не існує. У світі домінує глобальна монополізація усіх аспектів життя. Вільний ринок є міфом

для прикриття реальних причин становища, яке склалось у світі, — різних стартових умов для окремих суб'єктів економіки, а отже, і диференціації в доходах як окремих товаровиробників, так і країн у цілому, тобто в сучасних відносинах власності. Останні, як свідчить історія розвитку людського суспільства, визначають характер усіх інших суспільних відносин, спосіб привласнення — відчуження життєвих благ, його вплив на продуктивні сили і на стан навколишнього природного середовища. Водночас на певному етапі розвитку продуктивних сил, культури, моралі, свідомості тощо, які розвиваються, відносини власності починають відігравати стримуючу і навіть регресивну роль. Саме це є характерним для сучасної глобальної економіки, де визначальною стала плутократична власність в інтегрованому вигляді, яка проявляється через усі її існуючі форми: приватну, колективну, акціонерну і державну.

У сучасній науковій літературі та працях з прогнозування соціально-економічного розвитку України питання динаміки форм власності за період перебування практично не аналізуються. Постає запитання: чому? Адже в науковій літературі, як і в навчальному курсі "політичної економії", така проблематика була провідною. На початку 90-х років минулого століття, у зв'язку з переходом до ринкової моделі господарювання, не було жодного наукового журналу, який би не розглядав питань власності та їх трансформування. Особливе місце відводилося подоланню державно-бюрократичного монополізму державної власності, а не її усуненню.

З метою глибокого реформування державного сектору національної економіки передбачалося здійснити структурне розмежування його підприємств на дві підгрупи.

До першої з них увійдуть підприємства, яким буде надано статус казенних. Вони не підлягають акціонуванню і перебуватимуть у прямій адміністративній підпорядкованості органам державного управління. Це підприємства, що випускають продукцію, яка забезпечує обороноздатність країни і національну безпеку; вимагають високої мобілізаційної готовності; виробляють особливо екологічно небезпечну продукцію; здійснюють державну монополію в окремих секторах економіки (таких, як транспорт, порти, трубопроводи, пошта, зв'язок, телекомунікаційні мережі, енергетика, виробництво лікєро-горілчаної продукції).

Власністю казенних підприємств та їх управлінням розпоряджатимуться міністерства і відомства. Такі права їм надасть уряд. З огляду на це, мали виникнути державні підприємства нового типу — підприємства директивного підпорядкування, тобто такі, що функціонують на базі директивного плану, визначеного центром.

До другої підгрупи державних підприємств належатимуть ті, які обов'язково повинні корпоратизуватися на таких засадах, щоб не менш як 51% акцій належали державі. Тим самим мали створюватися нові для нашої країни підприємства — державні акціонерні товариства. Це мали бути підприємства ринкового підпорядкування, що діяли б на ринкових засадах на основі системи контрактних відносин між підприємством і державою з приводу державного замовлення. Решта підприємств повинна була трансформуватись у колективні та приватні, що діятимуть за законами ринкової економіки.

Отже, в результаті роздержавлення і приватизації мала сформуватися змішана економіка, в якій рівноправними господарськими суб'єктами стануть державні, акціонерні, кооперативні та змішані підприємства. Зрозумілим було й те, що в умовах багатокладної економіки соціальна структура суспільства радикально зміниться. Але ніхто не знав, на кого перетворяться партійно-державно-господарська бюрократія і демократи, хто виконуватиме роль еліти, яким буде прошарок національної буржуазії, дрібних власників, люмпенів. Рівною мірою ніхто не знав й того, як запобігти негативним явищам в економічному і соціальному житті. Сьогодні відомо, хто та яку частку загальнонародної власності отримав, а також хто ким став у нинішній Україні, хто виконує роль еліти нації. Розглядаються внутрішні та зовнішні фактори, об'єктивні та суб'єктивні причини комотозного стану, в якому опинилися наша держава і переважна більшість її населення. Але зовсім не акцентується увага на власності – кому та як вона дісталась і як продовжує зростати.

Тепер не викликає сумнівів, що в Україні, як і в інших пострадянських країнах, проводилася політика не роздержавлення, а перерозподілу державної власності, нагромадженої працею багатьох поколінь і перерозподіленої економічною владою. Сутність такої влади полягає в монопольних правах певних суб'єктів на доступ до природних і державних ресурсів, економічної та ексклюзивної інформації та на розпорядження ними, а також у виокремленні прав на комерційне використання природних ресурсів і нерухомості, на теле- та радіотрансляцію та на підписання міжнародних економічних угод. У нашій країні саме такі суб'єкти з неконкурентними перевагами і стали реальними власниками засобів виробництва, перетворивши решту працездатного населення на робочу силу.

У результаті здійснюваної політики перерозподілу суб'єкти економічної влади стали елітою та владною силою країни, яка перетворила усі форми реформованої власності на плутократичну, що, у свою чергу, збагачує її суб'єктів небаченими темпами та реалізує їх інтереси.

На нашу думку, в Україні слід реформувати існуючі форми власності на користь державної, у тому числі відтворити казенні підприємства. Це дозволить через державні замовлення на продукцію, що забезпечує основні сфери життєдіяльності населення, розв'язати такі проблеми, як продовольча, демографічна та енергетична, а також сприятиме модернізації економіки.

Нова модель розвитку, в якій людина стане метою економіки, вимагає відмови від так званої “практичної ідеології”, спрямованої на споживання та наживу у будь-який спосіб (у тому числі за рахунок крадіжок, поборів, зрадництва), але не шляхом виробництва. Визначальними рисами такої ідеології є багатство, влада, власність, задоволення, комфорт, популярність. Саме ця ідеологія і стала внутрішнім компонентом створеної соціально-економічної системи, яка зводиться до відтворення загальної стратегії розвитку економічної моделі, з відповідними інтересами, цінностями, стимулами та суспільними нормами поведінки людей. Досвід переконує, що подібна ідеологія формує у людей егоїзм, різні форми насильства і розпусти, одночасно сприяючи прискоренню падіння моральності та деінтелектуалізації суспільства. Мета такої ідео-

логії полягає у формуванні нової ментальності: бажання людей повинні перевищувати їхні ринкові потреби, що перетворює людей на "шопоголіків". Зрозуміло, що ідеологія з подібними "ціннісними" орієнтирами не може ні консолідувати суспільство, ні стимулювати його до розвитку і взаємної реалізації інтересів усіх верств населення.

Україні потрібна ідеологія, яка б об'єднала усе суспільство і була спрямована на відтворення раціональних потреб з урахуванням необхідності екологічно безпечного використання природних ресурсів і справедливого розподілу створених благ. Численні партії виробити таку ідеологію не зможуть, у країні відтворюватиметься ідеологія хаосу, а отже, здійснюватиметься та політика, яка є вигідною для партії влади. Це можуть зробити держава, профспілки і створені народними масами громадські інститути. Тільки такі інститути здатні розробити стратегію розвитку суспільства і змінити серцевину існуючих виробничих відносин — відносини власності, що вимагає їх глибокого аналізу в умовах глобалізації та системної соціально-економічної світової кризи. Інакше система добудовуватиме органи, яких їй не вистачає, але сама по собі залишатиметься незмінною.

Дивує той факт, що економісти-теоретики, намагаючись з'ясувати причини ситуації, в якій опинилася світова економіка, і пропонуючи шляхи виходу з кризи, практично не досліджують категорію власності. Для економікс, яка стала домінуючою дисципліною в Україні, як і на всьому пострадянському просторі, у принципі є тільки одна форма власності — приватна. Не випадково в підручниках економікс у досліджуваній теоретичній системі взагалі немає місця для власності, вірніше — за умовчанням передбачається, що всі фактори виробництва комусь належать, а ці хтось тому і мають право на доходи, які надходять згідно з даними факторами. Для них, наприклад, монополія — просто альтернатива конкуренції. Вона є шкідливою не тому, що зазіхає на чужі доходи, а лише тому, що знижує потенціальну ефективність (прибутковість) економіки, яку може максимізувати тільки конкурентний ринок.

Привертає увагу ще одна містифікація сучасного мейнстріма. Наріжним каменем інноваційної економіки є право власності на наукову розробку. Закон захищає його, щоб корпорації могли вкласти у дослідження мільярди доларів, а потім повернути їх, реінвестувати прибуток у нові дослідження і трохи заробити "на хліб". Такий вигляд має теорія, а реальність є зовсім іншою. Строк дії більшості патентів, які видаються у США, — 20 років, що і зумовлює строк вибору напрямів наукових досліджень, які фінансуватимуться.

Зрозуміло, що корпорації обирають не найпрогресивніші напрями, необхідні людству, а ті, де період монопольного володіння ринком є довшим, а прибуток — більшим. В який саме спосіб патенти впливають на розвиток інновацій, довели Х. Уільямс із Массачусетського технологічного університету, Е. Будиш з Університету Чикаго та Б. Роін з Юридичної школи Гарварда [20]. За приклад вони взяли ринок розробок ліків від раку. Висновок в обох випадках один і той самий: захист інтелектуальних прав спричиняє скорочення інновацій та заважає корпораціям фінансувати проривні фармакологічні дослідження. З метою дослідження цього явища економісти розробили просту теоретичну модель, в якій

процес інновацій розбивається на дві стадії: сама інновація (тобто створення прототипу, пошук технологій і т. п.) і комерціалізація (тобто отримання дозволу на виробництво продукту, початок масового виробництва і впровадження товару на ринок). Ця модель показує, як впливають на інвестиції строк подання заявок на патент, а також величина лага між розробкою і комерціалізацією. Вплив виявився позитивним: чим вищим є часовий лаг, тим нижчим є обсяг інвестицій. Отже, патенти з фіксованим строком руйнують ринок медичних досліджень. Адже чим довше проживе людина, приймаючи ліки, тим менше її хворобу хочуть досліджувати.

В умовах глобальної торгівлі ліцензійні та патентні виплати з-за кордону дають США можливість заробляти майже стільки ж, скільки за свій вагомий експорт сільськогосподарської продукції. З огляду на те, що світова економіка поступово переміщується в “on-line”, сьогодні дедалі більша частка її доданої вартості надходить із сфери досліджень і розробок, а не з полів і фабрик. Складається враження, що не вирощування хліба, не виробництво м'яса, молока та інших продуктів сприяють зростанню економіки, а продаж патентованих лікарських препаратів [21].

Таким чином, неувага до проблем власності, ймовірно, зумовлена, з одного боку, політичною складовою, а з другого – ідеологічною спрямованістю теоретичної системи економікс, для якої категорія “економіка” по суті є синонімом категорії “ринок”.

На наше глибоке переконання, проблеми відносин власності не тільки в Україні, але й в усьому світі є центральними, визначальними, найгострішими, без розв'язання яких неможливо змінити взаємовідносини ринку й держави, а отже – і вектор сучасного розвитку, та позбутися системної кризи.

У сучасній глобальній економіці держава є активним суб'єктом ринку. Без активної регулюючої ролі держави ринок знищить себе і перетвориться на монополію, яка, у свою чергу, стане загрозою для відтворення нових товарів і послуг, а також для технічного прогресу. Добре відомо, що переважну більшість новинок, які визначають обличчя сучасної економіки (атомну енергію, генну інженерію, Інтернет, мобільний зв'язок тощо), людство отримало завдяки державному замовленню і державному плану, а не ринку. Треба усвідомити, що ринок є загрозою для формування суспільства знань, оскільки самі знання він намагається перетворити на товар.

Знання мають бути доступними для всіх і кожного, тобто перебувати у суспільній власності. Це зумовлено специфікою самого об'єкта інтелектуальної діяльності, який є результатом самореалізації творчого потенціалу окремої людини чи колективу, які створюють його не для себе, а для кожної окремої людини чи колективу, не для себе, а для суспільства, і тому певний об'єкт має суспільну форму руху. Інша справа – як реалізувати відносини володіння, розпорядження і використання продуктів інтелектуальної діяльності у суспільстві та в якій формі захистити авторські права на них.

Земля і природні ресурси також мають належати всім і кожному, тобто бути суспільною власністю. Це дозволить позбутися таких негативних явищ, як: а) перетворення природних ресурсів на спекулятивний ресурс – об'єкт купівлі-

продажу; б) дезінтеграція країни на відокремлені регіони, які перетворюють землю та її надра, що знаходяться на їх територіях, на свою власність; в) привласнення рентних доходів власниками і орендарями та ненаправлення їх на реалізацію суспільних благ.

Для цього, як справедливо вважає Д. Львов, слід конституційно закріпити право суспільства і народу на природні ресурси як титульного власника. Така конституційна новація забезпечила б не на словах, а на ділі право рівного доступу кожного громадянина країни до її природно-ресурсного потенціалу. Подібне інституціональне оформлення заклало б операційну основу для створення рівних стартових умов для нормальної життєдіяльності кожному — соціальний дивіденд [18, с. 26].

Використання природних ресурсів на користь усього населення та в інтересах не тільки нинішнього, але й прийдешніх поколінь є характерним для економічної політики Норвегії, яка не є членом ЄС. Доходи від нафти й газу Північного моря вона одержує регулярно. Усе, що ця країна (при населенні, трохи більшому від 5 млн. осіб) заробляє, надходить до її державного бюджету і "нафтового фонду", в якому вже накопичилося 609 млрд. євро: за останні 5 років його ринкова вартість зросла удвічі, а за останні 10 років — удесятеро [22].

Гроші норвезького "нафтового фонду" розміщено по всьому світу — в акції, в ринки з фіксованими доходами та нерухомість. Цей суверенний фонд утворено, щоб дати уряду країни можливість маневру у фінансовій політиці у випадку падіння цін на нафту або спаду континентальної економіки. Він також був призначений для довгострокових інвестицій, але в такій формі, яка б дозволяла їх відкликати за необхідності. Кошти цього фонду можуть бути використані для вирішення економічних проблем, пов'язаних зі старінням населення. При цьому закон допускає для держави можливість передання нею приватним і державним компаніям права на видобування нафти за ліцензіями. Частка держави по кожній ліцензії, що видається від 50% і більше, встановлюється залежно від продуктивності місця видобування нафти.

Здійснювана у Норвегії економічна політика сприяє довгостроковому інвестуванню в людину (від її народження до самої смерті), включаючи такі аспекти, як дошкільна освіта, доступ до охорони здоров'я і освіти протягом усієї її кар'єри. Це дозволяє Норвегії, як і іншим державам Північної Європи, увійти до першої десятки країн за індексом людського капіталу (ІЛК).

У країнах з високим рівнем ІЛК соціально-економічну політику спрямовують на подальше підняття планки соціальної рівності. Наприклад, у Швейцарії відбувається дискусія з приводу того, щоб виплати розраховувалися за формулою "1" до "2". За точку відліку має слугувати найнижча заробітна плата працівника. Пропонується незалежно від професії встановити для всіх дорослих обов'язковий мінімум зарплати у 2500 франків, тобто 2720 дол. на місяць [23].

Ідея "гарантованого базового доходу" — зовсім не швейцарський винахід. Про нього періодично згадують як у Європі, так і у США. Більше того, вчені, з огляду на те, що світ не має ресурсів у такій кількості, щоб усім жилося дедалі краще і краще, але має їх достатньо, щоб жити гідно, підраховали, скільки гро-

шей необхідно для щастя. Вчені з університетів м. Уорик (Великобританія) і штату Мінесота (США) дійшли висновку, що задоволення від життя зростає, але до певної межі. Такою вершиною є 3500 дол., понад які відбувається падіння “рівня життя”, незважаючи на розмір багатства, яким людина володіє. При цьому, на думку одного з дослідників професора Е. Прото, почуття задоволення життям підвищується у країнах, де доходи громадян є приблизно рівними [24].

Безперечно, досягти такого рівня у різних країнах можливо, по-перше, шляхом політики перерозподілу створених благ на користь малозабезпечених верств населення за допомогою дуже високих податків на великі багатства, рівномірного розподілу рентних доходів та інших підойм. По-друге, необхідно подолати існуючі нееквівалентні взаємовідносини, що мають місце між країнами “золотого мільярда” та рештою країн світу, які забезпечують благополуччя перших.

Світ переконався, що некерований глобальний фінансово-економічний ринок не здатний розв’язати окреслені проблеми, як і покласти край “грошовій повені” та загнати “грошового джина” назад у пляшку. Потрібна якась світова інституція, що розв’язала б цей “гордіїв вузол”. Для цього, можливо, слід утворити світовий уряд і розробити нові концептуальні підходи до перебудови існуючого світового порядку.

Список використаної літератури

1. Федорчук А. Прообраз валюти будущего // Зеркало недели. Украина. — 21 сент. — 2012 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zn.ua/ECONOMICS/proobraz_valuty_buduschego-109113.html.
2. Исследование: госдолг США в несколько раз выше заявленного властями [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/82539/>.
3. Кто на самом деле управляет Америкой, или 10 фактов о ФРС [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/67026/>.
4. Rugaber C.S. Foreign holdings of US debt hit record \$5.48T // The Huffington Post. — December 17. — 2012 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/75636/>.
5. Юань стал одной из самых торгуемых мировых валют [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/84031/>.
6. Айвазов А. Роль ФРС США в мировой финансовой системе [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/85818/>.
7. Деривативы и дефолт США: Уолл Стрит играет с деньгами всего мира [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/84540/>.
8. Уолл-стрит рекордными темпами продаёт “мусорные” облигации [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/reports/view/78047/>.
9. ФИНАНСОВЫЕ СТЕРВЯТНИКИ рвут на части мировую экономику [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sovross.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=594920>.

10. "ФИНАНСОВЫЕ СТЕРВЯТНИКИ" КРУЖАТ НАД УКРАИНОЙ // Советская Россия. — 14 нояб. — 2013 г.
11. ПОД ДАМОКЛОВЫМ МЕЧОМ // Советская Россия. — 21 дек. — 2013 г.
12. МВФ считает виртуальную валюту "биткойн" заслуживающей изучения [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/85542/>.
13. Глобальная агрессия и мифы экономического роста [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/67740/>.
14. "Мы движемся к концу масштабного 250-летнего цикла" [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/commentaries/view/82747/>.
15. Миллиардеры за 2013 год разбогатели на полтриллиона долларов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/86681/>.
16. Кругман П. Возвращение Великой депрессии? Мировой кризис глазами нобелевского лауреата. — М. : Эксмо, 2009. — 336 с. (Экономика: мировые тенденции).
17. Fourcade M. The Construction of a Global Profession: The Transnationalization of Economics // American Journal of Sociology. — Vol. 112. — № 1. — 2006.
18. Львов Д. Нравственная экономика // Свободная мысль — XXI. — № 9. — 2004.
19. Рух А. Хозяйственная этика. — М. : Российский филиал изд-ва "Посев", 1996. — С. 278.
20. Патенты убивают [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/78542/>.
21. Бумту А. Интеллектуальная собственность: новый мир прав и отчислений [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/reports/view/73163/>.
22. Каждый норвежец — миллионер [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/86988/>.
23. Швейцарский путь в коммунизм [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/85556/>.
24. Ученые подсчитали, сколько денег для счастья нужно ежегодно человеку [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://zn.ua/TECHNOLOGIES/uchenye-podschitali-skolko-deneg-dlya-schastya-nuzhno-ezhegodno-cheloveku-133828_.html.

References

1. Fedorchuk A. *Proobraz valyuty budushchego* [A prototype of the currency of the future]. *Zerkalo Nedeli. Ukraina — Week's Mirror. Ukraine*, September 21, 2012, available at: http://zn.ua/ECONOMICS/proobraz_valyuty_buduschego-109113.html [in Russian].
2. *Issledovanie: gosdolg SShA v neskol'ko raz vyshe zayavlenogo vlastyami* [Study: state's debt of the USA is several times larger than that claimed by the power], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/82539/> [in Russian].

3. *Kto na samom dele upravlyaet Amerikoi, ili 10 faktov o FRS* [About those who manage of America really or 10 facts about the FRS], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/67026/> [in Russian].
4. Rugaber C.S. Foreign holdings of US debt hit record \$5.48T. *The Huffington Post*, December 17, 2012, available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/75636/>.
5. *Yuan' stal odnoi iz samykh torguemykh mirovykh valyut* [Yuan has become of the most saled world currencies], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/84031/> [in Russian].
6. Aivazov A. *Rol' FRS SShA v mirovoi finansovoi sisteme* [The role of the FRS of the USA in the world financial system], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/85818/> [in Russian].
7. *Derivativy i defolt SShA: Uoll Strit igraet s den'gami vsego mira* [Derivatives and USA's default: Wall-streetplays with money of the whole world], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/84540/> [in Russian].
8. *Uoll-strit rekordnymi tempami prodaet "musornye" obligatsii* [Wall-street sales "rubbish bonds" extremely fast], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/reports/view/78047/> [in Russian].
9. *Finansovye stervyatniki rvut na chasti mirovuyu ekonomiku* [Financial carrion-crows tear the world economy apart to pieces], available at: <http://www.sovross.ru/modules.php?name=News&.file=article&sid=594920> [in Russian].
10. *"Finansovye stervyatniki" kruzhat nad Ukrainoi* ["Financial carrion-crows" fly above Ukraine]. *Sovetskaya Rossiya – Soviet Russia*, November 14, 2013 [in Russian].
11. *Pod Damoklovym mechom* [Under the sword of Damocles]. *Sovetskaya Rossiya – Soviet Russia*, December 21, 2013 [in Russian].
12. *MVF schitaet virtual'nyu valyutu "bitkoin" zasluzhivayushchei izucheniya* [IMF considers the virtual currency "bitcoin" worthy to be studied], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/85542/> [in Russian].
13. *Global'naya agressiya i mify ekonomicheskogo rosta* [Global aggression and myths of the economic growth], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/67740/> [in Russian].
14. *My dvizhemsya k kontsu masshtabnogo 250-letnego tsikla* [We move to the end of the scale 250-year cycle], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/commentaries/view/82747/> [in Russian].
15. *Milliardery za 2013 god razbogateli na poltrilliona dollarov* [Billionaires have become richer by a half of trillion dollars for 2013], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/86681/> [in Russian].
16. Krugman P. *Vozvrashchenie Velikoi Depressii? Mirovoi Krizis Glazami Nobelevskogo Laureata* [Return of Depression Economics]. Moscow, Eksmo, 2009 [in Russian].
17. Fourcade M. The Construction of a Global Profession: The Transnationalization of Economics. *American Journal of Sociology*, 2006, Vol. 112, No. 1.
18. L'vov D. *Nravstvennaya ekonomika* [A moral economy]. *Svobodnaya Mysl' – XXI – Free Thought – XXI*, 2004, No. 9 [in Russian].
19. Reich A. *Khozyaistvennaya Etika* [Economic Ethics]. Moscow, Russian branch of the publishing house "Posev", 1996 [in Russian].

20. *Patenty ubivayut* [Patents kill], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/78542/> [in Russian].

21. Beattie A. *Intellektual'naya sobstvennost': novyi mir prav i otchislenii* [Intellectual property: a new world of royalties], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/reports/view/73163/> [in Russian].

22. *Kazhdyi norvezhets – millioner* [Each person in Norway is a millionaire], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/86988/> [in Russian].

23. *Shveitsarskii put' v kommunizm* [The Swiss way to the communism], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/85556/> [in Russian].

24. *Uchenye podschitali, skol'ko deneg dlya schast'ya nuzhno ezhegodno cheloveku* [Scientists have calculated how many money a person needs annually to be happy], available at: http://zn.ua/TECHNOLOGIES/uchenye-podschitali-skolko-deneg-dlya-schastya-nuzhno-ezhegodno-cheloveku-133828_.html [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27 січня 2014 р.
